

Smärre meddelanden.

“Arbetsanteckningar“ i ett medeltida altarskåp.

Bland de konstföremål, som år 1926 undergingo konservering hos konservatorn Oscar Svensson i Stockholm, märkes ett altarskåp från Gräsö kyrka i Uppland. Det härstammar från 1400-talets senare hälft och är antagligen ett svenskt arbete. Troligen är detta samma altarskåp, som en gång i tiden skänktes av Edebo kyrka i Roslagen till Gräsö.¹ Skåpets corpus innehåller en framställning av korsfästelsen, under det att de båda flyglarnas insidor smyckas med skulpturer föreställande de tolv apostlarna och fyra kvinnliga helgon, nämligen Katarina av Alexandria, Barbara, Gertrud från Nivelles och den hel. Birgitta. Vardera flygeln är i horisontell led uppdelad i tvenne avdelningar, i vilka figurerna stå uppradade, var och en under en kölbåge, sirad med senotiskt rosverk. De kvinnliga helgonen äro placerade närmast corpus. (Se fig. 1.)

Vid altarskåpets konservering lossades de åtta figurerna i den vänstra flygeln och det visade sig då, att på varje bilds baksida med färg gjorts en anteckning i form av en inskrift eller ett summariskt tecknat emblem, hän-syftande på det avbildade helgonet. Likadana anteckningar funnos även på de platser, som figurerna intogo i skåpet. På fig. 2 synas skulpturerna borttagna och placerade med baksidorna mot åskådaren framför altarskåpsflygeln. Här föreligger tydligen något slags anteckningar, som skåpets mästare gjort till hjälp vid arbetet. Måhända har konstnären efter någon abbots eller munks anvisningar på så sätt angivit den ästundade inbördes ordningen mellan figurerna. Av den medeltida bokstavsstilen (å figuren längst upp till vänster) framgår, att anteckningarna gjorts vid skåpets tillverkning och ej vid någon eventuell reparation i senare tid.

Om vi nu taga figurerna i närmare betraktande, finna vi längst till vänster i övre raden aposteln Mattias. På denna figur står visserligen antecknat Matheus (samt ett M), men detta är antagligen felskrivning.² Sitt attribut, en bila, har skulpturen förlorat. Bilan har aposteln tydligen burit i sin vänstra hand. Bredvid Mattias står Andreas, som även förlorat sitt attribut, det X-formiga kors, på vilket han led martyrdöden. Detta har han hållit med sin högra

¹ Jfr C. R. af UGGLAS: *Mäster Magnus Grantlund*, Kult och Konst, årg. 1, 1905, noten sid. 76.

² Detta och några andra viktiga påpekanden har antikvarien baron C. R. af Ugglass välvilligt gjort meddelaren.

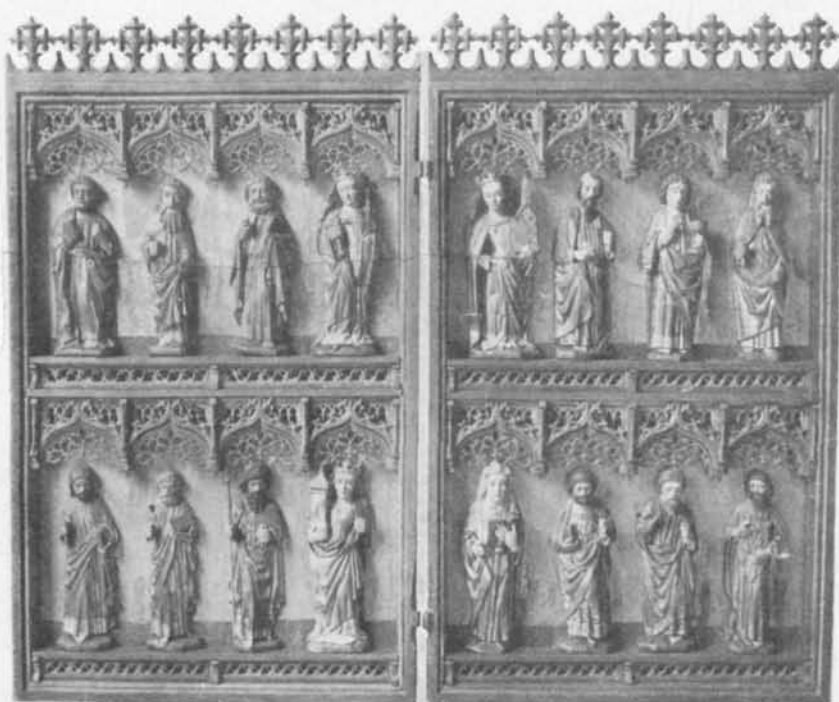

Fig. 203. Altarskåp från Gräsö kyrka, Up. Flyglarnas insidor.

hand, i sin vänstra bär han en s. k. påsbok. På figurens baksida är målat ett X, en förenklad återgivning av marterredskapet. Till höger (från åskådaren räknat) om Andreas finna vi Petrus. Även han saknar numera attribut, himmerikets nycklar, men på baksidan är målad en stor nyckel med kraftigt, kvadratisk ax och rombisk ögla. Petrus är ej här, som annars brukar vara fallet, framställd skallig. Dock saknas ej hans övriga igenkänningstecken: pannlocken och det korta skägget. Sist i denna rad och närmast corpus står Katarina av Alexandria. Hon bär på sin vänstra arm sitt attribut, det med knivar besatta hjulet, och på figurens fränsida finnes också en summarisk teckning av ett hjul. I sin högra hand håller helgonet skafvet till en navare, ett verktyg som användes av bl. a. vagnmakare, vilkas skyddshelgon hon är.

Ytterst i den undre raden återfinna vi aposteln Bartolomeus. Han håller i högra handen den kniv, med vilken han levande flåddes. Anteckningen på denna skulpturs baksida återger även en stor och fruktansvärd kniv. Vid Bartolomeus' vänstra sida står Jakob d. y., som emellertid nu saknar attributet, det tygvalkarträ, varmed han blev mördad, men på hans baksida är målat ett

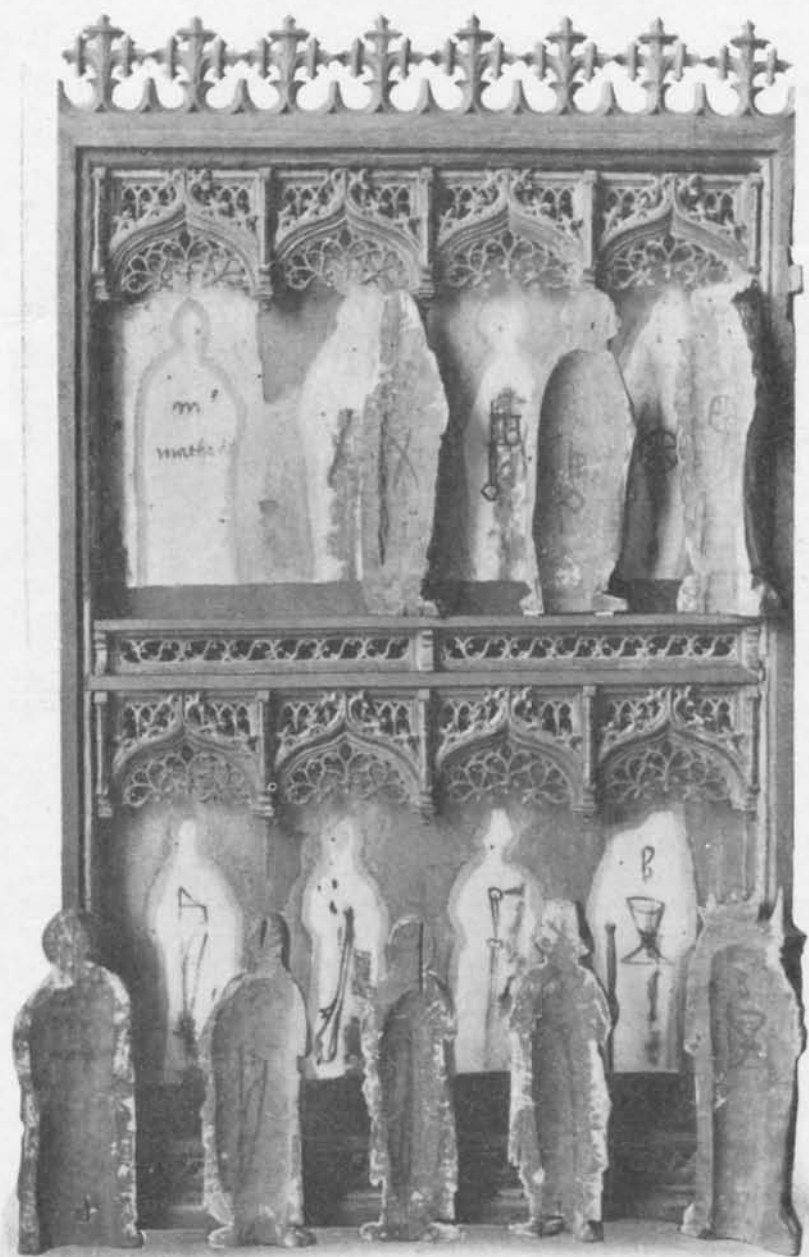

Fig. 204. Altarskåp från Gräsö kyrka, Up. Vänstra flygeln med figurerna uttagna.

dylikt redskap. Därnäst är Jakob d. ä. återgiven. Han håller i högra handen en pilgrimsstav, och på huvudet bär han en pilgrimshatt, som framtill är besatt med en snäcka. Som bekant utdelades snäckor till pilgrimerna vid apostelns påstådda grav i S. Jago di Compostella. Slutligen ha vi en bild av den heliga Barbara. På baksidan synas ett B och en kalk. Till hennes attribut höra en kalk och ett torn, hennes fängelsetorn. Skulpturen har förlorat det ena av dessa, nämligen kalken, men tornet, som helgonet bär på sin högra arm, finnes bevarat.

Anteckningar av ovan berörda slag påträffas emellanåt på medeltida altarskåp. Som exempel kunna nämnas tvenne,¹ som nu förvaras i Statens Historiska Museum i Stockholm. Det ena är från Kvibille kyrka i Halland, det andra har kommit från Odensala kyrka i Uppland. På Kvibilleskåpet utgöras "arbetsantekningarna" av attribut, under det att på skåpet från Odensala de avbildade helgonens namn äro antecknade.

Sven Drakenberg.

Litteratur och kritiker.

Nyare litteratur rörande den Iberiska halvöns kopparålder.

I jämförelse med den nordiska stenåldern, vars utveckling i sina huvuddrag kan följas period för period från Maglemosse-boplatsernas tid till stenålderns slut, visar stenåldersmaterialet från den Iberiska halvön icke samma jämna fördelning på utvecklingens olika avsnitt, utan är i nämnda avseende så ojämnt och fluktuerande att därigenom långa skeden i utvecklingen alltjämt förblivit höljda i dunkel medan andra åter så småningom erhållit en allt klarare belysning. Spaniens paleolitikum kan visserligen icke tävla med Frankrikes, men är likväl numera jämförelsevis väl representerat genom en rad av delvis betydande fyndplatser från olika delar av landet. Liknande gäller om övergångsskedet mot neolitikum, Azilientiden, som likaledes är företrädd genom flera karakteristiska fyndgrupper från spanskt område. Det därpå följande utvecklingsskedet inom den Iberiska halvöns förhistoria är så gott som okänt, och först mot den neolitiska tidens slut och under kopparåldern börjar materialet ånyo strömma mera rikligt för att sedan under bronsåldern ånyo sina ut.

Den nordiska stenåldersforskningen har sedan länge haft sin uppmärksamhet riktad mot den Iberiska halvön, och mången har säkerligen hoppats att från detta håll svaret skulle komma på flera av de inom nordisk stenåldersforskning aktuella problemen, exempelvis frågorna om dösarnas, megalitkeramikens och stridsyxornas ursprung. Beträffande sistnämnda frågor torde förväntningarna ännu icke hava infriats, men däremot förefaller, som om det rika materialet från den iberiska kopparåldern skulle komma att bidra till belysande av vissa företeelser inom såväl den mellaneuropeiska som den nordiska kulturutvecklingen under hällkistornas och de yngre gånggrifternas tid.

¹ Meddelaren har fått sig dessa påvisade av amanuensen R. Blomqvist, som för museets arkiv kopierat anteckningarna.